

Mušketýři po osmdesáti letech: Ku cti a slávě pěti spolužáků botanických systematiků

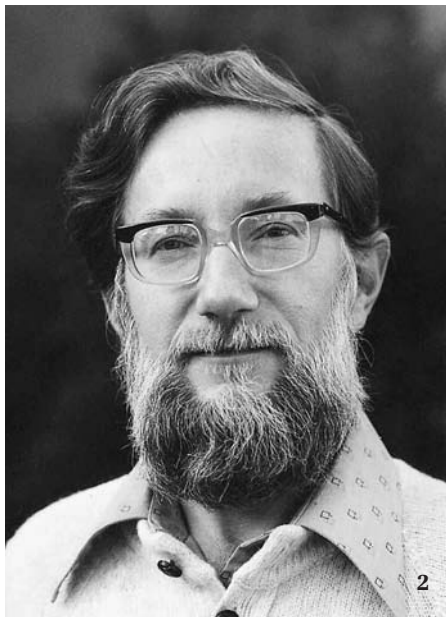
V létě 1959 zažila katedra botaniky tehdy ještě Biologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze neobvyklý jev – v jediném roce úspěšně absolvovala pětice systematických botaniků, jimž na rozdíl od slavného pěšího pluku c. a k. armády přísluší číslo o stupínek vyšší – šestatřicátníci: Miloš Hostička a Miloslav Kovanda z Hradce Králové, Bohdan Křísa ze Soběslavi a Pražané Jiří Soják (přestože se narodil v Brně) a Václav Zelený z Prahy a Pařezí na Podblanicku. Taková žeň nemůže zůstat na jednom místě, a tak je logické, že těchto pět spolužáků ovlivnilo obor jak na univerzitách (klasických i aplikovaných), tak v Akademii věd, Národním muzeu nebo ochraně přírody. Všichni vlastně začínali na tehdy praktikované „umístěnký“ jako

středoškolští pedagogové, muzejníci nebo výzkumní cukrovarníci. Ale „umístění“ byli tak krátce (většinou jeden rok), že to téměř nestojí za řeč. Zato v dalších zaměstnáních zanechali stopu, která si zaslouží zmínku; ve třech případech bohužel už jen vzpomínku... Přesto dokázali, že botanika je zdravá věda – před pěti lety byli mezi námi všichni, jen já jsem v té době ještě nedostal nápad na tento článek.

Prosím laskavého čtenáře: pomni, že jsem napsal vzpomínku (možná také připomenuť) na lidi, kamarády – jubily, v oboru, který snad i lidsky trochu znám, a kteří si to po mém soudu zaslouží! Ani laudatio, ani nekrolog...

RNDr. Jiří Soják, CSc. (1936–2012)

Klasický taxonom monograf, spojil svůj život s Národním muzeem, jehož Botanické oddělení sídlilo na zámku v Průhonicích, tzv. v podnájmu Botanického ústavu tehdejší Československé akademie věd. Byl prototypem člověka jdoucího pomalu, ale do hloubky, a celý život se věnoval mochnám (*Potentilla*), holoarktickému rodu, čítajícímu přes 500 druhů. Dávno předtím, než jsem Jiřího poznal, mě až „vydělala“ jeho diplomová práce zabývající se československými mochnami, která měla tři(!) svazky (aby to šlo vůbec svázat). Stovky stran textu a tisíce fotek různých chlupatých mochen, které jsem spatřil v knihovně katedry botaniky při exkurzi ve druhém ročníku fakulty, mne natolik ohromily, že jsem se chvíli chtěl vrátit do rodné vsíky a víckrát ji nikdy neopustit – ještě že doprovázející asistent Bohdan Křísa pravil, že tahle diplomka je trochu „úchylná“. Solitér Jiří studoval mochny 53 let, aby mezi nimi nakonec i zesnul. Dlouho jezdil, sbíral a posléze začal psát. Jeho „Drang nach Osten“ přes Střední Asii,

2 Jiří Soják v Průhonicích v r. 1977. Foto F. Kotlaba

RNDr. Miloslav Kovanda, CSc. (1936–2014)

Taxonom, vědec (na svou dobu) moderního stříhu, byl vlastně také lidským solitérem. Člověk, který si po celý život nesl trauma ústního projevu, a přitom brilantně psal, jak vědecké, tak populárně-odborné články. Pro něj bylo celoživotní zaměstnání v Akademii věd darem (pro mladší: tehdy bylo v Akademii mnoho solitérů, věda s 30 autory pod jedním článkem k nám přišla až po pádu železné opony). Měl cit pro zajímavé skupiny – začínal diplomovou prací na jeřábech (*Sorbus*), a k této apomiktické skupině se vrátil až poté, kdy získal „vědecké ostruhu“. Jeho publikovaná kandidátská práce Polyploidie a variabilita komplexu *Campanula rotundifolia* (tedy zvonku okrouhlostého) byla v 70. le-

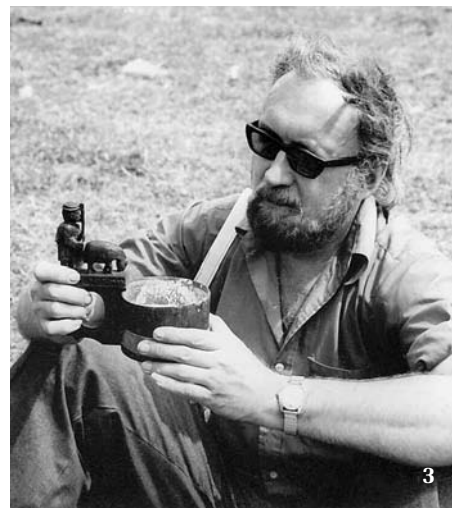
tech jedinou, která kvalitou přesahovala poklidnou barokní krajinu české kotliny a zajistila mu trvalé místo v „přízemní růžici“ moderní české rostlinné taxonomie. Apomiktické jeřáby zpracovával (i do Květeny ČR, díl 3, 1992) již v době, kdy nastupovala generace mladších – introvertní člověk Mílova typu byl ale v té době podle mého názoru překotným vývojem natolik zaražen, že na rozdíl od svého spolužáka Jiřího Sojaka na vědeckou práci v podstatě rezignoval. Psal jsem o Mílovi krátký nekrolog do Zpráv České botanické společnosti (2015, 1: 155–157) – proto, abych se neopakoval, odkazuji čtenáře-zájemce na tuto vzpomínku.

3 Miloslav Kovanda v Lentoře u Lučence v r. 1982. Foto F. Kotlaba

1 Hruštička karpatská (*Pyrola carpatensis*) – autory popisu tohoto karpatského endemitu jsou Bohdan Křísa a Josef Holub. Belianské Tatry. Foto L. Hrouda

Himálaj a Čína skončila na Nové Guineji, kde prochází hranice areálu mochen (a jedenkrát přesahuje rovník). Smrt ho zastihla ve chvíli, kdy monografické mochnové studie měly číslo 28, byť bohužel ještě před cílem. Ale řekl bych, že neznám nikoho, kdo by tímto způsobem obsáhl tak velký rod a popsal pro vědu 185 taxonů – opět zdůrazňuji, samotář, s binoklem a lupou tisíce hodin pozorující ony často zesměšňované nahoru či dolů jdoucí chlupy (sám mi jednou řekl: „Já bych nemohl studovat lysé kytky, v těch chlupcích je taková krása a rozmanitost!“). Ne každý vědec se dívá dolů, ke kulturní veřejnosti, ale Jiří to učinil (byť jen jednou) stoprocentně (možná jinak ani neuměl): jeho knížka Rostliny našich hor (tehdy československých, vydalo Státní pedagogické nakladatelství Praha, v letech 1983 a 1989) nemá dosud mezi populárně-naučnou literaturou tohoto typu konkurenci – ty hory prochodil, důkladně pozoroval, načel a napsal tak, že nejde o „suchý“ styl atlasu, ale často o detektivku, která a kudy že opylovač strká sosák do květu...

Mgr. Miloslav Hostička (1936–2015)

Ochranář – jediný z pěti vrstevníků, který strávil většinu života po studiích mimo Prahu, v Plzni. Tanečník a elegant byl také jediným, kdo se po diplomové práci zabývající se systematickou vítodů (*Polygala*) odklonil od systematické botaniky k praxi, a po celý život se věnoval ochraně přírody. Dlouhou dobu vedl i Krajské středisko Agentury ochrany přírody a krajiny v Plzni. Zasloužil se o péči v mnoha západočeských chráněných územích, o řadě z nich i napsal (Soos, Komorní hůrka, Šumava a další). Málokdo možná ví, že je také autorem názvu Dominova skalka pro hadcové území ve Slavkovském lese, pojmenované na počest prof. Karla Domina a jeho studie

4 Miloslav Hostička v r. 2012.
Foto P. Pecháček

o Slavkovském lese. Na pikantnosti tento fakt nabývá tím, že se tak stalo v době, kdy jméno Domin nesmělo na jeho domovské alma mater v Praze vůbec zaznít (ačkoli jde prokazatelně o největšího českého botanika 20. stol.). Myslím, že tím, že si vybral jinou cestu, se mezi svými spolužáky v této vzpomínce vůbec neztrácí. A pokud má čtenář Živy pocit, že mu věnuji méně pozornosti, je to má vina: znal jsem ho bohužel méně, dokonce jsme si valnou část života vykali, jakkoli on byl člověk velmi přátelský.

Doc. RNDr. Bohdan Křísa, CSc. (*1936)

Taxonom a celoživotní pedagog – tráví už téměř 15 let odpočinek na dohled Prahy, v Černošicích. Jeho dráha asistenta, odborného asistenta a posléze docenta na Přírodovědecké fakultě UK je obdivuhodná: 1960–2001, to znamená 41 ročníků studentů; přičemž více než polovina z té doby spadá do katedrového „Temna“, kdy katedře vládli psychopatický (nikoli hloupý!) prof. Radovan Hendrych – a neztratit tvář v takové atmosféře dalo velkou práci. Bohdan v těch dobách poté, co jeho starší spoluputník Jindřich Chrtek senior přijal nabídku místa v Národním muzeu, zůstal na katedře v podstatě osamocenou taxonomickou „holkou pro všechno“ a přednášel od květeny až po obecnou taxonomii. Jen fylogenezi a systém (nebo systém a evoluci) cévnatých rostlin měl pro sebe vyhrazenou soudruh profesor Hendrych. Ještě že je pán bůh spravedlivý a věnoval Bohdanovi plnou (dnes Krajínovu) posluchárnu na posledních 11 let kariéry. Dráha učitele ale často bývá všechna sláva polní tráva – zatímco Sojákovy práce o močnách se budou citovat ještě za čtvrt století, že se Bohdan v diplomové práci zaobíral sítinami (*Juncus*) nebo hruštičkami (*Pyrola*), ví

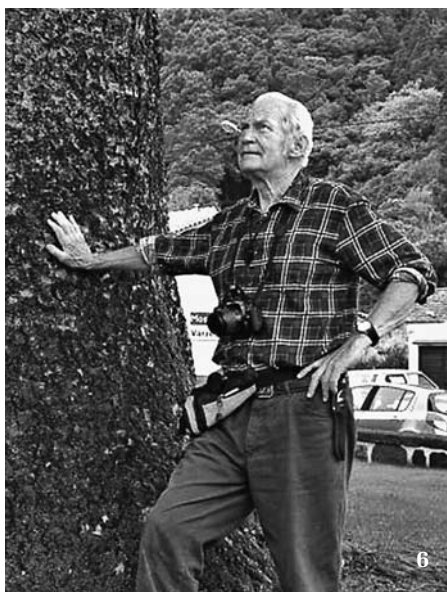
5 Bohdan Křísa na kurzu pro studenty v Dobronicích (1998). Foto P. Munclinger

málokdo, a na pedagoga se většinou jen vzpomíná. Ale stojí to za to – a z vlastní zkušenosti z druhé strany – i na studenty a stovky kilometrů na exkurzích člověk velmi rád vzpomíná (a možná ho to hřeje

víc než monografie pod polštářem). Myslím, že manu nebeskou v 80. letech pro Bohdana představoval projekt Květeny ČSSR (viz Živa 2012, 4: LXXX) – byl vedle zesnulého Vladimíra Skalického jediným členem katedry, který se v tomto projektu realizoval. Zde se v dobré obrátilo, že pedagog je „vyučen“ v botanice a schopen díky svým znalostem rodného Československa zpracovat každý druhý rod nebo čeleď, na něž nemá obor u nás specialistu. Bohdan patří k významným autorům Květeny a jakkoli už byl příliš unaven v době hektické přípravy Klíče cévnatých rostlin (Academia, Praha 2002), je i v něm zařazen (a věřím, že řádně citován) – mnozí z nás z jeho partií v Květeně vycházeli. A jeden povzdech, ačkoli dnešní autoři Květeny možná kulér Živy příliš pečlivě nečtou: Květena měla v počátcích redakční radu, zamýšlenou jako organizační a myšlenkový tým projektu; dávno již neexistuje, ale přesto – jsme s Bohdanem jediní živí z tohoto společenství a bylo by mimořádně potěšující, kdybychom se ve zdraví dočkali posledního dílu vonících tiskařskou černí. Takže – vzkaz do Černošic – Bohdane, toho bohda nebude, aby nás na tu slávu nepozvali.

Doc. RNDr. Václav Zelený, CSc. (*1936)

Taxonom, pedagog a cestovatel. Václav jako jediný z pěti je doposud „v činné službě“. Podobně jako Bohdan Křísa začal záhy (po intermezzu ve Výzkumném ústavu cukrovarnickém) působit v roli vysokoškolského pedagoga na Vysoké škole zemědělské (dnes Česká zemědělská univerzita) v Praze. A stejně jako u Bohdana málokdo ví, že se jeho diplomová práce zabývala československými třezalkami (*Hypericum*). Celý život vyučuje na Agronomické fakultě systematickou botaniku, poměrně brzy se etabloval i na tamním Institutu tropického a subtropického zemědělství. Tato práce mu umožnila, též díky jazykové vybavenosti, styk se zahraničními studenty, a také možnost cestování do subtropických a tropických oblastí. Takže hoča s vazbou (i botanickou) na Podblanicko, kam jej vážou rodinné kořeny, známe hlavně jako autora a popularizátora přírody teplejších oblastí. Proto je též z pěti jubilantů nejznámější svými pravidelnými příspěvky i čtenářům Živy – vzpomeňme třeba seriál o palmách (1998, 1–6), z nejnovější doby články o Madeiře (2014, 6:

6 Václav Zelený na Azorských ostrovech. Kmen blahočetu ztepilého (*Araucaria heterophylla*), u nás často pěstovaného jako pokojová rostlina. Foto M. Kuklík

274–278 a 2015, 1: 16–19) nebo Kanárských ostrovech (2008, 1: 12–13). Ne každý však ví, že se skrývá za podstatným přepracováním druhého vydání vynikající knihy prof. Pavla Valíčka Užitkové rostliny tropů a subtropů (Academia, Praha 2002). Ale jako autora atlasu Rostliny Středozezemí (Academia, Praha 2005 a 2012; recenze viz Živa 2013, 4: LXXI) ho z přírodovědné společnosti zná jistě každý. Právem – byť existuje řada přeložených knih na toto téma, chrlených nadnárodními nakladatelstvími, obecným úvodem a šíří informací u jednotlivých druhů je Zeleného atlas zcela převyšuje. A ještě jednou věcí – lze vidět, že Václavovi nejsou introdukované rostliny cizí, takže zatímco ostatní knihy můžete otevřít až uprostřed středozezemské přírody, Rostliny Středozezemí jsou užitečné již u prvního stromu před hotelem. Také Václav se stal častým přispěvatelem Květeny ČR, a proto i jemu přeji, aby se dílo zdárně dokončilo, a nejen to – aby mu zdraví sloužilo na mnoha dalších cestách a zůstala pevná ruka při pořizování vynikajících fotografií.